

Onderzoek naar Professionele Onderzoekstaal in Lerarenopleidingen Basisonderwijs

Cite as: Diederens, S., Gelders, J., Pauw, I., Brand-Gruwel, S., & Popeijus, H. (2010) Onderzoek naar professionele onderzoekstaal in Lerarenopleidingen Basisonderwijs. *Veerkracht*, 8 (1), 13-17

Auteurs:

Sara Diederens MSc, docent Hogeschool de Kempel, Helmond

dr. Jeannette Geldens, voorzitter Kempelonderzoekscentrum, Helmond

dr. Ietje Pauw, lector lectoraat Reflectie en Retorica, Zwolle

dr. Saskia Brand-Gruwel, universitair hoofddocent en onderzoeker Open Universiteit Nederland, Heerlen

dr. mr. Herman Popeijus, lector Kempelonderzoekscentrum, Helmond, en senior onderzoeker/projectleider

Radbouduniversiteit Nijmegen

Onderzoek als middel om onderwijs (verder) te ontwikkelen krijgt zowel binnen het basisonderwijs als binnen lerarenopleidingen voor het basisonderwijs (PABO's) de laatste jaren steeds meer aandacht. Dit vraagt van lerarenopleidingen om kennis van de competenties die nodig zijn om te kunnen onderzoeken: onderzoekscompetenties. Alleen kennis hebben van onderzoekscompetenties is onvoldoende om op te leiden tot onderzoekende leraren basisonderwijs. Ook de professionele taal die nodig is om deze competenties te kunnen ontwikkelen dient duidelijk te zijn. In een samenwerkingsverband tussen onderzoekers van het Kempelonderzoekscentrum, het Lectoraat Reflectie en Retorica van Katholieke Pabo Zwolle en de Open Universiteit is door Sara Diederens, docent van Hogeschool de Kempel en onderzoeker in opleiding, een onderzoek naar de voor (aanstaande) leraren benodigde onderzoekscompetenties en bijbehorende professionele onderzoekstaal opgezet en uitgevoerd. De resultaten van haar onderzoek, dat plaatsvond op de lerarenopleidingen Hogeschool de Kempel en Katholieke Pabo Zwolle, worden in dit artikel beschreven.

– Foto Sara –

Waarom onderzoek naar professionele onderzoekstaal?

Het onderwijs verandert de laatste jaren sterk. Het meer en meer kunnen omgaan met leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, opbrengstgericht werken, nieuwe multimediale technieken en aandacht voor vaardigheden als samenwerken zijn slechts enkele voorbeelden van veranderingen. Deze veranderingen vragen om leraren die zich voortdurend kunnen aanpassen, die invoering van nieuwe ontwikkelingen kritisch kunnen volgen en die op systematische wijze oplossingen kunnen zoeken voor problemen die ze tegenkomen in de praktijk. Onderzoek doen wordt steeds vaker als een belangrijk middel genoemd bij het kunnen

realiseren van veranderingen en passende oplossingen (Diederer, 2010; Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2008). Zowel door onderwijswetenschappers als door beleidsmakers en bestuurders, en geleidelijk aan ook steeds meer door uitvoerende leraren en docenten. Onderzoek *in de lerarenopleiding* (onderzoek door aanstaande leraren) staat in dit artikel centraal.

Zelf uitvoeren van onderzoek is in Nederland binnen de lerarenopleidingen nieuw. Zeker in verhouding tot andersoortige beroepsopleidingen, zoals meer technische en medische opleidingen. Zo moet al tientallen jaren een student in de opleiding Fysiotherapie mogelijke oorzaken van klachten onderzoeken en behandelingen onderbouwen met wetenschappelijke inzichten. Door leraren basisonderwijs en aanstaande leraren (studenten van lerarenopleidingen) werd tot een aantal jaren geleden slechts in geringe mate gebruik gemaakt van (resultaten van) onderzoek in de eigen onderwijspraktijk. De ontwikkelingen in het huidige onderwijs vragen echter ook van de (aanstaande) leraar basisonderwijs om praktische onderzoeksvaardigheden, het kunnen gebruiken van kennis uit onderwijswetenschappen en op basis daarvan tot oplossingen komen. Resultaten van leerlingen en het onderwijs in het algemeen zullen daardoor verbeteren.

Door de groeiende aandacht voor onderzoek in het onderwijs zijn vele lerarenopleidingen bezig met het ontwerpen en (verder) invoeren van onderzoeksactiviteiten in het curriculum. Dit blijkt geen eenvoudige taak. Het doen van onderzoek vraagt specifieke competenties van degene die onderzoekt. Onderwijswetenschappers en opleidingen hebben beperkt inzicht in de benodigde onderzoekscompetenties voor (aanstaande) leraren. En aandacht in de opleiding voor die competenties is er tot nu toe nog onvoldoende.

Het concretiseren van onderzoekscompetenties is de eerste voorwaarde om op te kunnen leiden tot onderzoekende leraren. Voorwaardelijk blijkt ook het in kaart brengen van de bijbehorende professionele onderzoekstaal. Taal speelt namelijk een essentiële rol bij de competentieontwikkeling van leraren. Een leraar ontwikkelt zich door het voortdurend aangaan van interactie met collega's. Taal is hierbij noodzakelijk. Taal, en de betekenis van taal, is afhankelijk van de taalgemeenschap waarin taal gebruikt wordt. Een taalgemeenschap wordt gekenmerkt door een gezamenlijk woordgebruik. Het basisonderwijs kent zijn eigen taalgemeenschap. Aanstaande leraren dienen zich het concrete professionele taalgebruik van leraren eigen te maken om zich te kunnen ontwikkelen tot competente leraren (Pauw, 2007). Uit in 2009 uitgevoerd onderzoek naar professionele taal – door Ellen Schrijver en Jetje Pauw, onderzoekers van het KPZ-lectoraat Reflectie en Retorica – blijkt echter een groot verschil tussen verwachtingen van docenten over professionele taal en de feitelijke professionele taal van aanstaande leraren.

Resultaten

Het onderzoek is gestart met een literatuuronderzoek en interviews met sleutelpersonen binnen de deelnemende lerarenopleidingen. Deze hebben geresulteerd in overzichten van benodigde onderzoekscompetenties voor (aanstaande) leraren basisonderwijs. Duidelijk wordt dat 'het ontwikkelen van een onderzoekende houding' en 'het systematisch kunnen verbeteren van de eigen praktijk' door alle geraadpleegde bronnen als zeer belangrijk worden gezien. In de interviews worden door de sleutelpersonen

ook vaardigheden als 'onderzoek doen naar leerlingen in de groep' en 'het kunnen analyseren van toetsgegevens' genoemd. Het doorlopen van een diagnostische cyclus wordt bijvoorbeeld door meerdere sleutelpersonen een onderzoekscompetentie genoemd. Opvallend is dat literatuur over onderzoek doen door (aanstaande) leraren tot nu toe weinig aandacht besteedt aan deze aan leerlingenzorg gerelateerde onderzoeksvaardigheden.

In de zoektocht naar de onderzoekscompetenties voor (aanstaande) leraren zijn we ook enkele discussiepunten tegengekomen. Is het bijvoorbeeld van belang dat (aanstaande) leraren beschikken over kennis van statistiek? En als het antwoord hierop ja is, is het kunnen lezen van statistische onderzoeksresultaten dan voldoende? Of moet een (aanstaande) leraar basisonderwijs ook zelf statistisch onderzoek kunnen doen? Een van de sleutelpersonen koppelt statistische vaardigheden aan het goed kunnen lezen van bijvoorbeeld een CITO-handleiding. Vanuit dat perspectief is ook statistiek in de praktijk duidelijk van belang voor een (aanstaande) leraar. Ander punt van discussie is de mate van generaliseerbaarheid van uitgevoerd onderzoek. Moeten de resultaten van door aanstaande leraren onderzoek ook één op één vertaalbaar of bruikbaar zijn in andere praktijksituaties? Of is het oplossen van een specifiek probleem in een specifieke praktijksituatie het ultieme doel?

Na het in kaart brengen van onderzoekscompetenties voor (aanstaande) leraren is onderzoek gedaan naar de bijbehorende professionele onderzoekstaal. Deze taal is geselecteerd uit het competentieoverzicht uit het literatuuronderzoek en uit de interviews met sleutelpersonen. Daarnaast zijn derdejaars aanstaande leraren en hun begeleidende docenten in een vragenlijst gevraagd naar onderzoekstaal. In totaal heeft dit meer dan 340 begrippen over onderzoek opgeleverd. Slechts negen van deze begrippen worden zowel door minimaal 20% van de docenten en sleutelpersonen als door minimaal 20% van de aanstaande leraren genoemd. Het betreft de begrippen conclusies / aanbevelingen formuleren, enquête, plan (van aanpak), analyseren, (smart)doelen, hypothesen, reflectie en (onderzoeks)vraag. Opvallend is dat begrippen die horen bij 'onderzoekende houding' – een competentie die door sleutelpersonen en literatuur als zeer belangrijk gezien wordt – nauwelijks door aanstaande leraren en docenten in de vragenlijst genoemd worden.

Het door Schrijver en Pauw (2009) gevonden verschil tussen verwachtingen van docenten en de feitelijke professionele taal van aanstaande leraren wordt bevestigd. Begrippen die door docenten vaak genoemd worden, blijken duidelijk te verschillen van de begrippen die aanstaande leraren vaak noemen. Aanstaande leraren noemen bijvoorbeeld de begrippen evaluatie, oriëntatie en presentatie, terwijl de begrippen slechts door respectievelijk 8%, 4% en zelfs 0% van de docenten genoemd worden. Volgens docenten gaat het om begrippen als probleemstelling, betrouwbaarheid, validiteit, aanbevelingen en cyclus van onderzoek. Aanstaande leraren noemen deze begrippen niet of nauwelijks (tot maximaal 2% van de aanstaande leraren). Naar verwachting speelt de wetenschappelijke vooropleiding van docenten een rol bij enkele van de genoemde begrippen.

Conclusie

Dit onderzoek naar professionele onderzoekstaal heeft een overzicht van onderzoekscompetenties voor aanstaande leraren en een overzicht van relevante professionele onderzoekstaal opgeleverd.

Lerarenopleidingen kunnen op basis van deze resultaten een onderzoekslijn binnen het curriculum (verder) vorm geven. Discussie over het belang van de gevonden onderzoekscompetenties en professionele taal – met opleidingsdocenten en met collega's uit het basisonderwijs – maakt vanzelfsprekend deel uit van het verder vorm geven van zo een onderzoekslijn. Vanzelfsprekend aangezien de discrepantie tussen genoemde begrippen groot blijkt en alleen verder gesprek hierover de discrepantie kan verkleinen.

Een mogelijkheid die wij zien om meer aandacht te besteden aan professionele taal is het realiseren van een digitaal lexicon voor professionele onderzoekstaal voor leraren basisonderwijs. Dit lexicon is een naslagwerk, waarin belangrijke begrippen met bijbehorende betekenis opgenomen zijn. Als zowel aanstaande leraren als zittende leraren in het basisonderwijs gebruik maken van het digitaal lexicon, dan zal dit de taalgemeenschap van het basisonderwijs versterken. Onderzoekstaal is daarmee een nieuw fenomeen in de taalgemeenschap van leraren basisonderwijs.

Literatuur:

- Diederens, S. (2010). *Professionele onderzoekstaal in lerarenopleidingen basisonderwijs*. Helmond: Hogeschool de Kempel (Masterthesis).
- Pauw, I. (2007). *De kunst van het navelstaren. De didactische implicaties van de retorisering van reflectieverlagen op de pabo*. Zwolle: KPZ (Proefschrift).

Verwijderd: Reacties en vragen zijn welkom:
s.diederens@kempel.nl